

Een archeologisch inventariserend onderzoek (IVO) door middel van boringen op het A-Kerkhof Zuidzijde te Groningen (Gr.)

H. Buitenhuis

ARC-Rapporten 2003-86

Groningen
28 februari 2003
ISSN 1574-6887

Afbeelding 1 De ligging van het onderzoeksgebied.

1 Inleiding

1.1 Objectgegevens

Provincie	Groningen
Gemeente	Groningen
Toponiem	A-Kerkhof
Kaartblad	17H
Coördinaten	233.480/581.740
Type bodem	Zand
Geomorfologie	Anthropogene ophoging

1.2 Aanleiding voor het onderzoek

In opdracht van firma MUG heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een archeologisch inventariserend onderzoek (IVO) uitgevoerd op het A-Kerkhof Zuidzijde te Groningen. In verband met het voornemen een vijftal bomen te (her) plaatsen, is door de firma MUG een milieutechnisch booronderzoek verricht, waarbij door ARC bv, in de persoon van dr. H. Buitenhuis, de archeologische verkenning is uitgevoerd. Voor dit onderzoek is het volgende doel geformuleerd, namelijk het bestuderen van de bodemopbouw van het terrein door middel van grondboringen en het vaststellen van archeologisch interessante lagen in deze bodemopbouw.

1.3 Ligging van het onderzoeksgebied

Het terrein is gelegen in de stad Groningen, aan de zuidzijde van de Der A-kerk (afb. 1). Het is een voetgangersgebied, bestraat met zogenaamde kinderhoofdjes. In het verleden zijn op een deel van het terrein al bomen aangeplant geweest.

Paleolithicum	8800 v. Chr. en eerder
Mesolithicum	8800–5300 v. Chr.
Neolithicum	5300–2000 v. Chr.
Bronstijd	2000–800 v. Chr.
IJzertijd	800–12 v. Chr.
Romeinse Tijd	12 v. Chr.–450 n. Chr.
Middeleeuwen	450–1500 n. Chr.
Late Middeleeuwen	1050–1500 n. Chr.
Nieuwe Tijd	1500 n. Chr. tot heden

Tabel 1 Vereenvoudigde archeologische tijdschaal.

1.4 Onderzoeksgeschiedenis

De Der A-kerk is gelegen op de flank van de noordelijkste uitloper van de Hondsrug, een langgerekte rug in het landschap die uit het Pleistoceen dateert en ontstaan is onder een ijsrug (morenerug). In het terrein in de directe omgeving zijn vondsten gedaan uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd (tabel 1). De Der A-kerk is gebouwd in de 15e eeuw. In de periode hierna zijn nieuwe bouwwerkzaamheden uitgevoerd aan de kerk, met name in het begin van de 18e eeuw bij de toren.

Tijdens vroegere werkzaamheden, bij het aanleggen van leidingen direct naast de kerk, zijn graven aangetroffen (mondelijke medeling medewerker gemeente). Het gebied direct om de Der A-kerk is pas in de 20e eeuw volledig bestraat. Bij de bestrating, en zeker bij de laatste fase van het leggen van de huidige bestrating, is een zandlaag van minstens 25 cm dikte gestort waarop de bestrating is gelegd.

1.5 Werkwijze

Er zijn vijf punten door de gemeente aangewezen, waar bomen geplant zullen worden. Deze punten (1 t/m 5) liggen op enige meters van de zuidkant van de kerk en minstens één meter zuidelijk van de leidingen die hier liggen volgens de KLIC-melding. De punten 1 en 2 liggen in cirkels van beluchttingsroosters in de bestrating, die aangeven dat op deze punten vroeger al bomen hebben gestaan. Het veldwerk is verricht door medewerkers van de firma MUG. Zij maakten hierbij gebruik van een edelmanboor en guts. Na het verwijderen van de bestrating bleek de bovengrond zo hard, dat met een pneumatische hamer tot een diepte van circa 40–50 cm de laag is losgehakt. Vanaf dit punt is, waar mogelijk, met een edelmanboor tot een diepte van circa 3 meter beneden maaiveld geboord. De bodem die met deze boringen te voorschijn is gebracht, is beschreven volgens de NEN5104 (Nederlands Normalisatie Instituut 1989) en doorzocht op archeologische indicatoren, zoals baksteen, aardewerk, bot en houtskool.

2 Resultaten

De gedetailleerde gegevens van de verschillende boringen zijn gegeven in de bijlage 1 en zichtbaar gemaakt in de bijlage 2. Er is een bodem gevonden die in de boorpunten 3 t/m 5 vrij gelijkwaardig is, maar in de punten 1 en 2 afwijkt. De aangetroffen bodemlagen zijn alle sterk door menselijke activiteiten beïnvloedt. De

pleistocene moreneafzetting is niet bereikt. In de boringen 3 t/m 5 is tot een diepte van circa 180 tot 210 cm beneden maaiveld een bodemlaag aangetroffen bestaande uit zeer fijn, zwak tot matig kleiig zand. De bovenste 20 cm van deze laag is vrij sterk humeus. Daaronder wordt de hoeveelheid humus langzaam minder. In deze laag is aan de bovenkant op een diepte van 180 cm beneden maaiveld een pijpsteel aangetroffen, welke grofweg dateert uit de late 17e of vroeg 18e eeuw. Op deze laag is een 15 tot 20 cm dik pakket van fijn, ijzerhoudend, humusloos zand gevonden. Op deze laag bevindt zich een pakket zand met vrij veel baksteenfragmenten, fragmenten leisteen en hout. Ook is dit pakket licht humeus. De bovenkant van dit pakket wordt gevormd door een circa 10–15 cm dikke laag zeer fijn, sterk humeus zand met veel puinresten. De bovenste laag van de bodem bestaat uit matig grof zand met veel puin, fijn grind en humusloos. Deze laag wordt afgesloten door de bestrating. Boring 1 geeft een iets andere samenstelling. Deze bestaat onder de bestrating en het matig grof zand uit een laag fijn, licht kleiig zand, met veel hout en een toenemende hoeveelheid humus. Ook zijn in deze boring enige fosfaatvlekken aangetroffen.

3 Conclusie

De hierboven beschreven boorresultaten geven aan dat zich op een diepte van 180–200 cm beneden maaiveld een pakket bevindt van fijn, kleiig zand, waarin zich in zeer beperkte mate een bodem ontwikkeld heeft. De vondst van een pijpsteel in de bovenkant van dit pakket duidt er op dat deze laag dateert uit de late 17e eeuw of vroeger. Deze laag is niet door latere activiteiten verstoord. Boven het zandpakket is een laag ijzerhoudend zand gevonden, die vermoedelijk op het zandpakket is gestort. Het is niet onwaarschijnlijk dat deze zandlaag in verband te brengen is met de bouwwerkzaamheden aan de Der A-kerk, of te maken kan hebben met aanwezigheid van graven. Het pakket daarboven is sterk vermengd met puinresten en onvergaan, natuurlijk hout. Dit duidt er op dat het een relatief jonge afzetting is, vermoedelijk daterend uit de 18e en 19e eeuw. Dit circa 1 meter dikke pakket is sterk verstoord. Het is niet duidelijk of dit het gevolg is van activiteiten ten tijde van de afzetting, bijvoorbeeld door het graven van tombes, of dat het gestort materiaal is. Op een diepte van 50–70 cm beneden maaiveld wordt een sterk humeuze laag aangetroffen, die gerelateerd wordt aan het oude grasoppervlak om de kerk, die pas aan het begin van de 20e eeuw is overdekt en bestraat. Het was te verwachten, ook gezien de eerdere constatering van graven aan de zuidzijde van de kerk, dat zich in de laag tussen 50–160 cm beneden maaiveld ook graven bevinden. Er is echter geen direct bewijs gevonden voor de aanwezigheid van menselijke resten of bewerkt hout van grafkisten. Booronderzoek kan dit echter niet uitsluiten.

4 Aanbeveling

Uit de hierboven beschreven resultaten en conclusie blijkt dat een min of meer onverstoorde archeologische laag, daterend uit de 17e eeuw, zich op een diepte van circa 180–200 cm beneden maaiveld bevindt. Het daarbovenliggende pakket is sterk verstoord. De geplande activiteiten, het planten van een rij bomen tot een

diepte van 100 cm beneden maaiveld (mondelinge mededeling gemeentewerker), zullen lijden tot verstoring van een laag, waarin zich mogelijk graven bevinden. Het is aan te bevelen, dat er bij graafwerkzaamheden ten behoeve van de beplanting, een archeoloog aanwezig is zodat, wanneer eventueel toch graven worden gevonden, deze op een correcte wijze kunnen worden behandeld.

Literatuur

Nederlands Normalisatie Instituut, 1989. *NEN 5104 Classificatie van onverharde grondmonsters*. Delft.

Bijlage 1 Boorstaten

nr	diepte beneden maaiveld (cm)	aard grens	lithologie	humus	plantrest	kleur	puin	ijzer	opmerking
1	0-45	geleidelijk	matig grof zand	weinig	–	lichtgrijs	veel	–	veel klein grind
	45-105	geleidelijk	zeer fijn zand - zwak siltig	matig	veel hout	lichtgroenbruin	weinig	–	–
	105-145	geleidelijk	zeer fijn zand - matig siltig	–	matig hout	donkerblauwbruin	op ca. 85 cm	–	weinig fosfaat
	145-150	–	zeer fijn zand - matig siltig	weinig	matig hout	donkerbruin	veel	–	met kalkresten
2	0-50	geleidelijk	matig grof zand	–	–	lichtgrijsbruin	veel	–	veel klein grind
	50-58	geleidelijk	matig grof zand	matig	–	donkergrijs	veel	–	–
	58-75	geleidelijk	zeer fijn zand	–	–	lichtgrijsbruin	weinig	–	–
	75-100	geleidelijk	zeer fijn zand	weinig	weinig	donkergrijs	weinig	–	–
	100-120	–	zeer fijn zand - matig siltig	weinig	–	donkergrijs	–	–	–
	120-150	–	zeer fijn zand - matig siltig	weinig	–	licht grijs	veel	–	veel klein grind
3	0-70	geleidelijk	matig grof zand	–	–	licht grijs	veel	–	veel klein grind
	70-80	geleidelijk	zeer fijn zand - zwak siltig	veel	–	donkerbruin	matig	–	–
	80-110	geleidelijk	zeer fijn zand	–	–	lichtgrijsbruin	weinig	–	–
	110-150	geleidelijk	zeer fijn zand	–	weinig	grijsbruin	weinig	–	met leisteen fragmenten
	150-215	geleidelijk	zeer fijn zand - zwak siltig	weinig	hout	donkergrijsbruin	weinig	–	met grotere kiezels
	215-230	geleidelijk	matig fijn zand	weinig	–	grijsbruin	–	–	–
	230-270	vaag	zeer fijn zand -matig siltig	veel	–	donkerbruinzwart	–	–	–
	270-300	–	zeer fijn zand - zwak siltig	matig	–	donkergrijs	–	–	–
	300-350	–	zeer fijn zand - zwak siltig	matig	–	lichtgrijs	veel	–	veel klein grind
4	0-50	geleidelijk	matig grof zand	–	–	lichtgrijs	veel	–	veel klein grind
	50-70	geleidelijk	zeer fijn zand	matig	–	donkerbruin	weinig	–	–
	70-80	geleidelijk	matig grof zand	–	–	geelbruin	–	–	–
	80-160	geleidelijk	zeer fijn zand - zwak siltig	matig	–	grijszwart	veel	–	–
	160-175	geleidelijk	zeer fijn zand	–	–	grijsbruin	–	veel	–
	175-200	geleidelijk	zeer fijn zand - zwak siltig	weinig	–	donkergrijs	–	–	weinig grind, pijpsteelfragment
	200-300	–	zeer fijn zand - matig siltig	weinig	–	donkergrijs	–	–	–
	300-350	–	zeer fijn zand - matig siltig	weinig	–	donkergrijs	–	–	–
5	0-60	geleidelijk	matig grof zand	–	–	lichtgrijs	veel	–	veel klein grind
	60-80	geleidelijk	matig grof zand	–	–	lichtgeelgrijs	veel	–	veel klein grind
	80-105	geleidelijk	matig grof zand	weinig	–	bruin	matig	–	–
	105-140	geleidelijk	zeer fijn zand - zwak siltig	–	–	groenbruin	matig	–	–
	140-200	geleidelijk	zeer fijn zand - zwak siltig	–	hout	grijs	weinig	–	kiezels, leisteenfragmenten
	200-245	geleidelijk	zeer fijn zand	–	–	grijsbruin	–	veel	–
	245-280	geleidelijk	zeer fijn zand - matig siltig	veel	–	zwartbruin	–	–	–
	280-300	–	zeer fijn zand - matig siltig	matig	–	bruinzwart	–	–	–

Bijlage 2 Boorraaien

